

Introduktion: Argus fem faser

»V i ha blott en bestämd linje: kulturlinjen» slår Guss Mattsson fast i programförklaringen »För vad vi börja», *Argus* 1/1908. Att döma av de två provnummer som den nya tidskriften tjuvstartat med,

i december 1907, kunde kulturlinjen för Argus del innebära texter om bland annat Kiellands brev, den ryska statsbudgeten, Maria Jotunis *Rakkautta* och »Det nya slagskeppet». Svavelsyran och August Strindberg som kemist hade också sin plats i Argus generösa kulturbegrepp.

Argus blev inte långvarig: den förbjöds

tre år efter starten. Myndigheterna i det dåvarande storfurstendömet hade upptäckt att tidskriften saknade tillstånd att finnas. Argus sista nummer var daterat 1.3.1911.

Till synes som om ingenting hänt fortsatte redaktionen ändå att ge ut sina häften, med ett nytt nummer två veckor efter indragningen. En enda eftergift gjordes: bestämningen »Nya» lades till tidningsnamnet.

Fail again. Fail better, säger Beckett.

Prenumeranterna på nedlagda Argus erbjöds pengarna tillbaka. Hörde de inte av sig fick de i stället automatiskt den »nya» tidskriften.

Leve den lilla skillnaden. Med »Nya» blev Argus legal.

Till skillnad från Argus har *Nya Argus* hållit på ett bra tag nu. 16 mars 2011 passerade också denna till en »ny» tidning maskerade version sekelstreck.

Under dessa första 100 år har Argus/Nya Argus genomgått en enda layoutreform. Det tycker vi är en lämplig takt. Tidskriften har alltså hunnit ha summa två utseenden; det nuvarande är från 1948. Innehållet har, som framgår av den här boken, inte varit fullt lika rätlinjigt. Åtminstone fem faser är lätta att urskilja:

1. den *professionella* fasen, präglad av lärd *esprit*,
2. den *reaktionära* fasen, präglad av inbördeskriget 1918,
3. den *heroiska* fasen, präglad av antifascism, 1920–40-tal,
4. den *statsbärande* fasen, efter kriget, präglad av kändisar,
5. den nuvarande fasen, präglad av 1960-talet.

Både intresset för *polis* och för den »kulturlinje» Mattsson talade om 1908 har Argus burit med sig genom åren. Samtidigt har greppet och attityderna varierat i takt med skiftningarna i Finlands närhistoria och i den något större världen.¹

Ögonen upp! reflekterar, och reflekterar över, Argus historia längs sju tematiska spår. En tidskrifts vingliga tankstreck i tiden, sett genom dess många sidor – det totala sidantalet rör sig sedan länge i femsiffriga tal. Fokus ligger alltså på Argus/Nya Argus innehåll, det som faktiskt skrevs och trycktes, snarare än en s.k. *human interest*-approach via redaktörspersongligheter eller intriger i kulisserna. Det senare vore en bok för sig.

1. Tom Sandlund föreslår i NA 9–10/2007 en liknande periodisering, baserad på fyra viktiga faser i Finlands 1900-talshistoria. Han urskiljer två starka »kretsar» i NA:s redaktionella historia, dels den grundande gruppen 1907/08, dels den efterkrigstida krets som bildades ungefär 40 år senare. Sandlunds iakttagelse stöds av att hans två »kretsar» sammanfaller med de sammanlagt två layouter (Nya) Argus haft. Starka redaktioner skapar sitt eget visuella uttryck.

Är ålder alls något att fira? I synnerhet när, som här framgått, skälet till sekeljubileet är ännu mera fiktivt än vanligt. »Nya»!

Ett svepskäl ger det oss i alla fall att blicka tillbaka. Med några av de 100 ögon som vår namne, legendens Argos, var utrustad med.

Namnet och mytologin

»Argus har sin klassiska lösen: Ögonen upp! Det är programmet». Slutackordet i den mattssonska plattformen har gett oss titeln på boken.

Mattssons metaforik går tillbaka på en gammal cowboyhistoria: i den grekiska mytologin var Argos en hundraögd jätte, även kallad Panoptes (»allseende»). Eftersom han aldrig sov med alla ögon på en gång, ansågs han av en svartsjuk Hera väl lämpad att vakta tempelprästinna Io, som hon upptäckt att hennes man Zeus vänstrade med. För att mörka affären hade Zeus förvandlat Io till kviga och sig själv till ett moln.

Bilden av de hundra vakande ögonen har gjort Argos/Argus till ett populärt tidningsnamn. Trots att man kan tycka att historiens slut borde avskräcka från journalistisk identifikation:

Kovakten Argos uppmärksamhet släppte nämligen så fort kulturen kom in i bilden, i form av en flöjtspelande Hermes, utsänd av Zeus. Argos somnade med alla ögon samtidigt, för första och sista gången, och dödades prompt av flöjtisten. Io återanvände ändå ögonen, och nu vet vi varifrån figurerna på påfågeln stjärt kommer.

Argusögon.

I synnerhet i den anglosaxiska världen finns en rad tidskrifter med Argus i namnet – bland annat Yorkshire, Sussex, Irland, Sydafrika och Kalifornien har sina *The Argus*, meddelar Wikipedia. En tysk bil som tillverkades mellan 1901 och 1907 hette Argus, liksom en LP av Wishbone Ash från 1972. Dagens partikelfysiker talar om »Argusfördelningen», en sannolikhetsdistribution, vilket kemidocenten Guss Mattsson antagligen hade uppskattat. Vidare är det namnet på en ödla (*Varanus panoptes*), en fransk biltidskrift (*L'Argus*), en rysk kärnreaktor, diverse flygplan och skepp, ett kameramärke, ett programmeringsspråk för övervakning av nätverk (skrivet i *Perl*), en lögn-detektor, EU:s »antiterror-reaktionssystem» samt »en av de starkaste blåbärsprodukterna på marknaden».

Särskilt relevant i det här sammanhanget är förstas Olof Dalins *Then Swänska Argus* (1732–34), berömd för

skicklig satir och ett ovanligt modernt språk. Också under 1820-talet fanns en rikssvensk *Argus. Politisk, Literär och Commercial Tidning*, nedlagd av myndigheterna (historien går igen) och följd av *Argus den andre*, *Argus den tredje*, *Nya Argus*, *Nya Argus den andre*, *Nya Argus den tredje* o.s.v.

Inte ens namnet »Nya Argus» var alltså så nytt i Helsingfors 1911.

Bokens artiklar och tankar

Hur har det då stått till med Argus (Helsingfors) vaksamhet? Har ögonen hållits öppna? Eller har vi kanske följt det antika protokollet: Argus den nedsövda, den lättlurade?

Boken *Ögonen upp!* ger en del av de möjliga svaren. I sju specialstudier tar vi mått på den argonautiska kursen.

Stefan Nygård tecknar grundarperiodens idéhistoria och tidskriftens bakgrund i en annan tidskrift, *Euterpe*. Nygård skriver in Argus i de större kulturella fält som den vid denna tid försöker utgöra en del av – antiklerikalism, antinationalism, individualism, esteticism, kulturradikalism. Artikelns kosmopolitiska perspektiv skulle ha uppskattats av sitt objekt, en tidskrift där idealet just var att sätta sig över det trångt nationella, språk- och fackidiotiska. Nygård erbjuder också en nyckel till att (Nya) Argus mot all förmodan blivit långlivad: just den yttre anspråkslösheten och bristen på glassighet har inneburit en viss frihet från beroenden. En »omvänd ekonomi», för att tala med Pierre Bourdieu, teoretisk bas i artikeln. Här kan man jämföra Argus med till exempel 25 år yngre tidskriftskollegan *Bonniers Litterära Magasin*, på sin tid den prestigefyllda riksläkaren i sin genre och nästan lika sparsam med bilder som Argus. BLM startade 1932, lades ner 1999 och lades ner på nytt 2004. BLM:s till synes starka ryggrad, det mäktiga förlaget, blev tidskriftens fall när begreppet lönsamhet definierades om på något överordnat kontor.

Argus har knappast någonsin varit »lönsam», och är därför inte lika sårbar på den punkten – den har surfat på mera ogripbara former av kapital. Olof Mustelin berättar visserligen om hur förbluffade de idealistiska euterpisterna blev när Argus betalade ut *arvoden* för deras skrivelser. En form av professionalism som Nya Argus i princip hållit fast vid, hur anspråkslös nivån än är. Riktiga löner har däremot ingen sett till på mycket länge och baksidan av det är förstås att tänkandets sociala bas smalnar: skribenter som behöver leva gallras omedelbart bort, deras perspektiv med dem, kvar blir akademiker på arbetslöshetsunderstöd och kulturradikala professorer som har råd att tänka fritt.

Omvänd ekonomi bygger på immateriella värden och tjänster, som behovet att formulera sig och sin tid, att läsa andras formuleringar av det som är viktigt, av en *Zeitgeist*... Ofta är »omvänd ekonomi» eufemismen för dålig ekonomi.

Varför räcker det då inte med dagstidningar? – Kanske just på grund av förleden »dags-». Ska man pejla tiden kan det löna sig att själv vara en smula beständig, hanterbar; *bli kvar* när tabloiderna redan slängts och läsplattorna flimrat vidare. En årgång *Argus* är ett hanterbart paket på ett par hundra A4-sidor, en på något sätt rimlig, ändå mångsidig packning att ta med till den ödsliga ön.

Stommen i *Ögonen upp!* är sju längdsnittartiklar av varierande längd, längs spåren vetenskap, litteratur, politik, teater, filosofi. Svaren de ger är tidvis motstridiga och inte alltid smickrande. Till i dag mera obekväma fakta hör den 30-talistiska rasbiologiska vurm som redovisas i Kristian Donners undersökning på temat vetenskap i *Nya Argus*. Kvasivetenskap i detta fall, men av sina förespråkare presenterad med auktoritativ stämning. Förstås ska man se också detta mot sin bakgrund – det var nästan *mainstream* och alltså på sitt sätt ett indicium på att *Argus* följde med sin tid. Inte desto mindre ger det en vink om var bladets sociala förankring fanns, trots uttalat frisinne, och vad det »bildade borgerskapet» ville tänka. Det var ju inte de välbeställdas fortplantning som skulle förhindras eller begränsas, tvärtom.

Tala om själviska gener.

En pappersjubilar av *Argus* slag ska för övrigt inte förnedras med hagiografier, okritiska hyllningsskrifter. Till skillnad från en mänska kan en tidskrift inte ta illa vid sig och inte ens släkten blir arg. Att släta över nederlagen eller sopa det obekväma i jubilarens förflutna under mattan skulle strida bjärt mot det kritiskt rationella och vetenskapliga ideal som någonstans ändå hört till *Argus* *raison d'être*.

En intressant paradox är också att de med efterkloka ögon pinsamma rasbiologiska inlägggen uppträder i *Nya Argus* under en publicistisk period som i ett annat »ras»-relaterat avseende hör till de mera rakryggade. Argumentationen – framför allt Eirik Hornborgs – mot Lapporörelsen och den internationella fascismen ställer *Argus* i opposition mot den kurs som en annan helsingforstidning, det dåtida *Hufvudstadsbladet* höll under Amos Anderson (pressröster som *Arbetarbladet*, *Vasabladet*, *Västra Nyland* stod också mot trycket). Hornborgs text »Tyranni» från 1933 – som vi tryckt om här i boken, s. 85 – är klarspråk mot antisemismen och det uppseglande Hitlerväldet. Kriget och alliansen

med Tredje Riket innebar att *Argus*, som Thomas Warburton och Klaus Törnudd nämner i sina bidrag, senare tvingades blunda för sådant.

Mitten av seklet hör också annars till de perioder där det är ännu svårare än vanligt att skilja mellan finländsk ut- och inrikespolitik. I teorin finns en gräns, som här i boken löper mellan Klaus Törnudds och Tom Sandlunds artiklar. Tillsammans ger de en bild av hur *Argus* förhållit sig till och kommenterat det politiska fältet – ibland i hetluften med »egen» minister i regeringen, ibland som outsider. Skribenternas balansgång mellan moralisk ryggrad och *Realpolitik* stiger fram som ett tema i Törnudds översikt, med bland andra Jan-Magnus Janssons efterkrigstida uttolkning av Paasikivi-linjen som ett viktigt moment. Tom Sandlund gör iakttagelsen att *Argus*, som i sin ursprungliga plattform kraftigt betonade oberoendet av politiska partier, rätt snart blev något av Svenska folkpartiets interna debattorgan och i synnerhet under Jan-Magnus Janssons 1950-tal ett laboratorium för partiets mera socialliberala ideologer.

1960-talets internationella rörelse vänsterut rörde också *Argus* och den borgerliga partikontakten avtog. Dagens *Argus* står i fråga om intern partidebatt troligen igen närmare ruta ett: utanför.

Bland »argonauterna» under den janssonska epoken fanns också andra tunga namn, och det är naturligt att Bernt Österman låter sin översikt av det filosofiska spåret i *Argus* i mycket gravitera kring Georg Henrik von Wright. Filosofin har här en livs- och litteraturtolkande sida – Tolstoj- och Dostojevskijstudierna i genombrottsboken *Tanke och förkunnelse* såg dagens ljus i *Nya Argus*. *Mannen i underjorden*, som vi trycker om, visar von Wright från en mera spontant »underjordisk» sida.

Michel Ekmans och Barbro Enckell-Grimms bidrag handlar om två klara tyngdpunkter bland de ämnen (*Nya Argus* försökt täcka in under sitt sekel: litteratur och teater. Enckell-Grimm fokuserar på en av de centrala teaterkritikerna i bladet, Eric Olsoni, flitig skribent under ett halvt sekel – 1926–1970 – och huvudredaktör 1954–58, men också viktig som knutpunkt och en sorts platsens ande. Källaren i det olsoniska antikvariatet, »Lafkan», är troligen den mest legendariska samlingsplatsen i *Nya Argus* historia, numera förlorad som plats men virtuellt bevarad i ögonblicksbilder. Thomas Warburton ger en interiör i denna bok och von Wright minns ett av mötena:

Ett särskilt dramatiskt tillfälle var, när eldsvåda bröt ut i källaren, där explosiva medel uppgavs vara lagrade. Re-

daktionen förblev instängd tills brandkåren (eller vem det nu var) kom till platsen.²

Efter åren i Lafkans källare blev den statliga filmcensurans kontor nästa legendariska möteslokal, under redaktionssekreteraren Jerker A. Erikssons tid som chef där. Kanske risken att Argus hela redaktion skulle sprängas i luften på en gång minskade något. En på alla sätt frisinnad tidskrift bör givetvis ha nära relationer till just censuren och jag föreställer mig att vågade, bortsaxade filmstumpar skickades runt under mötena.

Thomas Warburton hör för övrigt till de skribenter som kan sägas ha fortsatt Olsoni-traditionen (liksom senare bland andra Nalle Valtiala och Tom Östling): att Nya Argus ska trycka bestående ord om de lokala teaterhusens undflyende konst. Före Olsoni sköttes den uppgiften en tid av författaren Hagar Olsson.

Michel Ekman, som granskar litteraturbevakningen under det argusiska seklets första halva, visar hur höga ambitionerna en gång varit för detta slag av kritiskt och bildat samtal: fransk, tysk, rysk, engelsk, italiensk litteratur recenserades gärna i original och att översätta citaten ur böckerna ansågs överflödigt.

Samtidigt visar Ekman hur detta gedigna kulturbygge ändå gjorde sig endemiskt blint för vitaliteten i det modernistiska genombrottets lokala version, från och med Edith Södergrans debut 1916. Var problemet att rebellerna inte hörde till kretsarna, anlade en friare mental klädkod och med sina expressionistiska uttryck rörde sig misstänkt långt från den förnuftstro och anti-romantiska »måtta» som Argus ärvt från det moderna genombrottets 1880-tal? Hur som helst blev resultatet att de Argus-redaktörer och författare som ansåg sig förstå sig på konsten missade konsten när den blomnade på deras bakgård. När skönheten kom till byn, då var Nya Argus där. Eller snarare: inte där.

Eirik Hornborgs fält i Argus var inte i första hand litteraturen, men som en symbol för den »förnufts»-baserade enögdheten(!) i tidskriftens inre krets kan man ändå notera att den redan nämnda fascismmotståndaren Hornborg också var den mest ståndaktiga Gunnar Björling-motståndaren som i protest avgick ur Svenska Litteratursällskapets styrelse när denna 1947 sent omsider gav GB ett pris, decennier efter de yngre modernisterna. Principfasthetens baksida, som inte har klarat historiens »att skrivas på nytt – alltid» (Björling) lika snyggt som Hornborgs principfasthet mot politiska diktaturer.

Det omgivande mediefältet

I Jarkko S. Tuusvuoris mastodontiska studie *Kulttuurilehti* (2007, 750 sidor) har Argus/Nya Argus en inte alls föraktlig synlighet, trots att här bokförs hela Finlands tidskriftspress under perioden 1771–2007. Man påminns också om att någon riktigt självklar motsvarighet till Nya Argus i dag inte existerar på finska.

En kombination av aktuell politik och kultur, inklusive också längre essäer, finns då snarare i *Ny Tid*, grundad 1944 inom den vänstersocialistiska-folkdemokratiska rörelsen och i dag Finlands största kulturtidskrift på svenska. På finska rör sig gratistidningen *Voima* (grundad 1999) på liknande marker.

Annars är tidskriftsgrannarna mera specialiserade och/eller utkommer glesare än Nya Argus. Till de 'rent' litterära bladen hör den 1951 grundade finskspråkiga *Parnasso*, som Matti Suurpää nyss gjort en fräsch 60-årsstudie på,³ och *Horisont*, grundad 1954. Vasa-baserade Horisont är idag både vacker och välförankrad i Sverige – på Harry Järvs tid gick visst större delen av upplagan dit, en framgång som Argus knappast vågat ens drömma om.

På den politiska sidan av fältet kan man nämna *Kanava* (grundad 1973). Den är knappast en finskspråkig version av *Finsk Tidskrift* (grundad 1876), men ideologiskt sett ligger FT någonstans mellan Kanava och Nya Argus. Också *Astra Nova* (självständig sedan 1992, grundad 1919 inom SFP som *Astra*) kombinerar bred kulturell inriktning med deklarerat kvinnopolitiskt perspektiv.

Lyfter man blicken mot Sverige blir riktpunkterna närmast kulturtidskrifterna *Ord och Bild* (grundad 1892) och *Bonniers Litterära Magasin* (1932–1999, 2002–2004) på det tidskriftsfält där Nya Argus rört sig under sitt första sekel. Både Ord och Bild och BLM var fram till 1980-talet begrepp inom respektive genre – den vittert kulturella, den litterära – och lästes flitigt också i Finland. Nya Argus har kanske varit en finländsk Ord och Bild utan bilder och en BLM utan Bonniers. Finlandssvenska författare skrev tidigare ofta i grannlandets tidskrifter, med hög statusfaktor och som omväxling till sin medverkan i bland annat Nya Argus. Bo Carpelan, Gösta Ågren, Rabbe Enckell, Jörn Donner, Christer Kihlman hörde till de flitigare. En svårfångad doft av ett gemensamt svenskspråkigt kulturrum stiger fram när man läser 1950- och 60-talsårgångar av de tre bladen.

2. Georg Henrik von Wright i brev till Klaus Törnudd 2.6.2000.

3. Matti Suurpää: *Parnasso 1951–2011. Kirjallisuuslehden kuusi vuosikymmentä*. Helsinki: Otava 2011

Men bägge de ledande rikssvenska kulturtidskrifterna introducerade också 1960-talsradikalismens tankar och estetik, och det med en kraft som man inte hittar en lika samlad motsvarighet till i Nya Argus. En del av »radikaler-nas» artiklar kom visserligen in också i NA (till exempel det ambitiösa u-landsnumret 7–8/1968), men tidskriftens sextotalism är ändå över lag rätt tam och uppblandad. Liksom i kosmologin syns den publicistiska rödförskjutningen först ur ett längre perspektiv. *Sobra Argus* blev i motsats till *Ord och Bild* och *BLM* ingen tillfällig fanbärare längst framme i tidens demonstrationståg – på sin höjd en intresserad medresenär med något för stor bredd på bagaget för att funka som spjutspets. *Argus* förändrades, i grunden, men rollen som finlandssvensk fribytare tog den gången Claes Andersson-gängets kulturradikala tidskrift *FBT* (1965–68).

Det hör till offentlighetens logik att nya tidskrifter blir markeringar också i riktning mot de existerande. På samma sätt som *Euterpe* – och *Argus* själv vid starten – innehöll ett element av att utmana *Finsk Tidskrift* (se Stefan Nygårds artikel), får modernisternas 1920-talsprojekt *Ultra* och *Quosego* och Jörn Donners *Arena* (1951–53) sin fulla betydelse först som indikationer på vad som var möjligt – och inte möjligt – att säga i bland annat *Nya Argus*. Man kan också säga att fribyterna nu gör historikerna en tjänst genom att teckna konturen för *Argus* begränsning.

Skillnaden kunde se ut på olika sätt. *Ultra* och *Arena* hade sin tvåspråkighet (finska och svenska), *Quosego* hade Björling. När *Arena* 2/1951 publicerar vänsterfilosofen Georg Lukács »Vilken nytta har bourgeoisien av förtvivlan?» på bägge inhemska språken, kantas den av redaktionella kommentarer av Bo Carpelan, Thomas Warburton och Eino (S) Repo. Alla tre avrättar Lukács text som ytlig propaganda. Men själva initiativet är intressant, och hade knappast kunnat bli av i det tidiga 1950-talets *Nya Argus*. När en rad *Argus*-skribenter i slutet av samma decennium diskuterar temat »Kommunismen och vi» (16–17 och 18/1959; se Tom Sandlunds artikel) är det underförstått att »kommunismen» är en sak, »vi» en annan.

En sak har Jörn Donners *Arena* gemensam med Peter Mickwitz nästan 40 år yngre tidskriftsprojekt *ai-ai* (1988–91): bägge liknar till det yttre slående *Nya Argus*. Mycket vitt, litet text på framsidan. Intrycket är att rebellerna signalerar vilken tidskrift som särskilt utmanas genom att anta samma asketiska form. Liksom *Arena* höll *ai-ai* uppkäftig profil, tryckte översatta och egna essäer, försökte ge spår på olika smalben. Och liksom *Arena* var *ai-ai* lätt att avfärda eller strunta i: 1950-tals-Donner var »kommunist», 1980-tals-Mickwitz obegripligt intellektuell.

FBT välkomnas entusiastiskt i *Nya Argus* (till exempel i nr 2 och 15/1965); däremot är det svårt att hitta kommentarer till *Arena* eller senare generationsdrivna tidskriftsprojekt som *Fågel Fenix*, *Folkjournalen*, *OTID*, *BLÅ*, *KLO*, *ai-ai*, *Kontur* och *Pajazzo*. Från 1970- och 80-talet avtar överhuvudtaget känslan av ett samtalande tidskriftsfält, av att ett utspel på ett ställe ger eko någon annanstans. I Sverige skrotas flaggskeppet *BLM* 2004 och på senare år har *Ord&Bild*, liksom så många andra, blivit en o-tidskrift: några få temanummer per år, tjocka som böcker. Det är alltför sällan, och det är alltför ofta alltför tjockt om alltför smalt.

Känslan av löpande kommentar till tiden, och av att det finns tidskrifter som »alla» läser, försvinner i takt med att hela kultursamtalets strukturer bryts upp och byggs om. TV-soffor, bloggar och dagstidningar tävlar med framgång om ordet, om pratet, utan att någon riktigt lyckas hålla det i sin hand. I det här förändrade mediefältet, mellan ett ständigt 7/24-flöde å ena sidan, å den andra allt mera sporadiska tidskriftspaket, förefaller det viktigt att *Nya Argus* bibehållit en utgivningstakt någonstans nära ett nummer per månad.

Det är förstas ändå långt glesare än de första sex decenniernas ettriga varannanvecka-tidskrift.

En personlig relation

Själv har jag prenumererat på *Nya Argus* sedan början av 1970-talet. Tydligt var min bild av tidskriftens kvalitet, kredibilitet och kritiska motståndspotential rätt positiv, för jag minns min besvikelse när den började trycka årliga reklamartiklar skrivna av Svenska Kulturfondens ordförande. Det är oroande när en bekant – alltså *Argus* – visar tecken på att sälja sig. Lyckligtvis upphörde de blommiga artiklarna till sist, enligt äldre redaktionsmedlemmars minnesbilder refuserades de, varvid också understödet från fonden genast minskade kraftigt.

Kring 1980 jobbade jag själv med en generationsaktig tidskrift, *OTID*. Kanske det var därför *Nya Argus* plockade in mig i sin 75-årspaneldebatt »Kreativitet och repression i samhällsdebatten» (se NA 9–10/1983 och Tom Sandlunds bidrag här i boken). I debatten avvisade Johannes Salmiinen, vid tillfället iförd en snitsig läderjacka, Jan-Magnus Janssons inlägg: »Om man tänker sig Marx, Kierkegaard och Nietzsche – inte var det väl konsensus de i första hand var ute efter?». I mitt eget inlägg råkade jag kalla *Nya Argus* för närmast en »bilaga» till *Hufvudstadsbladet*; först långt senare, efter att ha blivit invald i redaktionen, har jag

förstått att detta var att svära i kyrkan och det sista en Nya Argus-redaktör (inklusive mig själv) vill höra. Bra, alltså, att det blev sagt.

Kanske en del argument som testats och slipats i Nya Argus småningom blivit sanningar i Hbl, och kanske tidskriften i det avseendet tidvis fungerat som förtrupp snarare än bilaga – en utveckling som förkroppsligas av just Jan-Magnus Jansson: huvudredaktör för Nya Argus 1959–1966, chefredaktör för Hbl 1974–1987. Bland annat så kan det alltså fungera, eller kunde, under Argus långa Sfp-period.

När jag i arbetet med den här antologin har läst, bläddrat och scrollat genom de drygt hundra årgångarna har intrycket av Argus som »bilaga» dämpats och ersatts av många andra: jag blir imponerad av all flit och möda, både allt som är ganska OK och de enstaka guldkornen som är långt mera än så. Känner kanske också sorg över jagandet efter vind; alla segel som hissas, få som lyckas fånga en bris. I terrängen syns många arter av skribenter, både lärda domherrar, pråliga påfåglar och kraxande kråkor. Arten Guss Mattsson var ändå tydligt unik.

Därmed inte sagt att Mattsson alltid hade 'rätt' eller ens alltid är 'bra' – bara att han håller bättre för senare läsning än den litet pompösa stil som annars ofta odlats i Argus.

Hur öppna har ögonen varit? Exempel 1: 1918

Mattssons rapport från suffragettmanifestationen i London 1911 (återgiven på s.36-37) avslutas med en intressant frågeställning: vad händer om inte bara kvinnorna börjar organisera sig, utan också arbetarna?

Argus/Nya Argus i medeltal borgerliga prägel, åtminstone under första halvan av sitt sekel, kan för en marxist förefalla litet aningslös – ofta tycker man sig i texterna ana cigarrdoft från ett ombonat rökrum med boaserade väggar. Tidskriften tycks ingå i en utvidgad akademisk familj, ett nätverk, där stenhus, positioner och bildning går hand i hand och alla tre ärvs. Det universella i de sanningar som proklamerats naggas nog i kanten av att redaktionen så länge representerade bara hälften av könen och ännu färre av samhällsklasserna. Att Argus ögon ibland varit skumma beror nog inte enbart på krigscensuren.

1918 kan tas som en provosten. Så klart hade det varit snyggt om Nya Argus under inbördeskrigets efterspel hade understött, eller åtminstone noterat, industrimagnaten Hjalmar Linders ensamma insändare »Nog med blodbad!» i Hufvudstadsbladet 28.5.1918. Efter de vitas seger påtalade Linder modigt nog de omänskliga förhållandena i fånglägren.

Någon direkt kommentar till den humanitära katastrofen hittar man inte i Argus, hela upprorets efterräkning försvinner överraskande snabbt ur spalterna. Samtidigt kan man ändå notera att Hans Ruin i »Litet masspsykologi» (NA 6–8/1918, 16 maj) faktiskt står för en trevare åt samma håll som Linders, redan ett par veckor tidigare. Efter en utläggning om »kollektivsjälen» och massuggestionen konstaterar Ruin att detta komplicerar ansvarsfrågan – »För att ett straff skall vara etiskt berättigat fordras att den individ, som bestraffas, skall kunna anses ansvarig för den handling han begått» – och föreslår, intressant nog, inlevelseövning i en individ från den »andra» sidan:

Hela den miljö, han levat i, hela den andliga spis, han dagligen med tidningarna intagit, har varit ägnad att oemotståndligen suggerera föreställningen att borgaren är arbetarnas dödsfiende, hans hjärtlösa utsugare och förtryckare. Detta var hans tro, och oberoende om denna tro var sann eller falsk, var den dock verklig. Föreställ dig nu själv, ärade läsare, med denna tro försatt i den situation, som blev hans när upprorsrörelsen tog vid. [...] Hade det inte t. o. m. kunnat hända att du uppfattat det som din plikt att följa de andra?

När det gäller bestraffningen av denna »kategori» talar Ruin därför mot »meningslös hårdhet»: »Bort med all feminin hjärtnupenhet, varje onödig känslsamhet, men håll även fjärran varje yttring av förhårdnad mänsklighet».

Argus återkommer inte till straffdiskussionen, inte heller nämner man den förföljelse som Linder efter sin insändare utsattes för på borgerligt håll. Fånglägrens interner och deras familjer försvann efter Ruins text på nytt utanför tidskriftens blickfält. Att alltför konkret leva upp till principer om humanism och åsiktsliberalism hade för övrigt varit farligt för upplagan. Dissidenten, enligt mångas mening »landsförrädaren» Linder dog några år senare i landsflykt.

Ännu 45 år senare var det i Nya Argus (och Finsk Tidsskrift) som Johannes Salminen, post-Väinö Linna, fick mördande kritik av akademiska auktoriteter för sin kritiska granskning av inbördeskriget och de finlandssvenska högerpolitikernas motstånd mot alla reformer som kunde ha avväjrt katastrofen. Hugo E. Pipping, redaktionsmedlem 1930–1947, går i NA 1–2/1964 till ett över fyra sidor långt angrepp på två essäer i Salminens bok *Levande och död tradition*. Mot slutet av den för läsaren förvirrande detaljgenomgången – där Pipping undviker att egentligen referera de texter han angriper – konstaterar Pipping uppgivet: »Att uppvisa alla

perspektiv- och metodfel, som Salminen gör sig skyldig till, skulle inte ta någon ände». En sak är klar: »Salminens uppslutning i de finlandssvenska självplågarnas led förstärker knappast deras front».

Den generation som höll fast vid de enklare sanningarna var i alla fall på väg ut, till exempel skriver K. J. Lång några år senare om »den ensidiga bild av året 1918 som fram till senaste tid kolporterats ut genom läroböckerna i historia» (NA 3/1967). I recensionen – som gäller del I av Jaakko Paavolainens avhandling om röd och vit terror under inbördeskriget – påtalar den blivande fängelseöverdirektören bland annat den tidigare forskningens tendens att uppfatta över huvud taget all »röd» verksamhet som helt enkelt kriminell. Artikeln är ett av tecknen på att en ny doxa håller på att utbildas och att Nya Argus är med i den här allmänfinländska läkningsprocessen. Det är fråga om en av 1960-talets stora omvärderingar.

Exempel 2: Psykonautiska pionjärer

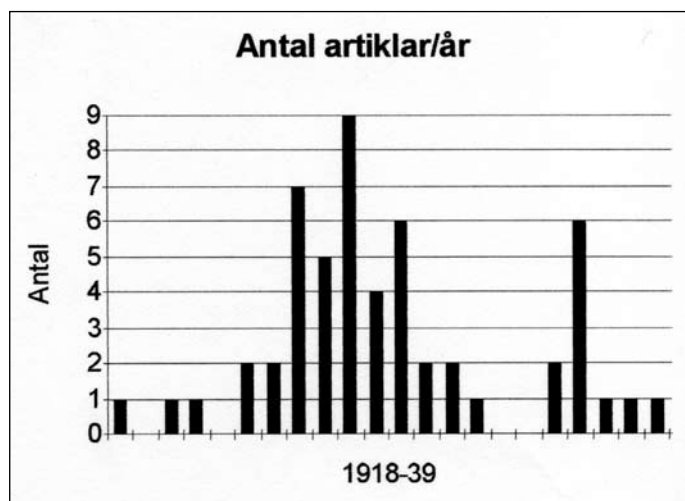
Lite annorlunda är det med Nya Argus relation till psykoanalysen. I en utförlig artikel om »Libido sexualis såsom andlig motor» i NA 8/1911 nämner Guss Mattsson bland andra den »under senare år mycket bemärkte Wienerpsykologen Sigmund Freud». Smått raljerande hävdar Mattsson att ämnet i fråga engagerar i synnerhet män:

Det utomordentligt intressanta problem könsdriftens, libido sexualis, utnyttjande i psykisk form utgör, är ett av dessa många som mänskligheten, eller åtminstone dess maskulina hälft, i alla tider praktiskt studerat och även i viss mån mediterat över, men som icke förrän i våra dagar kommit under ordnad debatt i vetenskapens tecken [...].

Mattsson är 1911 relativt tidigt ute i Finland – den första Freud-översättningen till finska utkom till exempel 1954. Enligt Hanna Lahdenperäs studie »Häxkök och himmelrike. Freuddebatt i finländska kulturtidskrifter 1918–1939»,⁴ infaller en statistisk topp av hänvisningar till Freud eller psykoanalysen i Nya Argus 1927 och åren däromkring – se grafen.

Redan i nummer 20/1926 kan Hans Ruin hävda att psykoanalysen är »alltför allmänt uppmärksammas för att

4. Avhandling pro gradu vid Svenska social- & kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet 2000. Rubriken är namnet på en artikel av Hans Ruin i Nya Argus 1/1928.

Artiklar i Nya Argus 1918–39 som behandlar eller hänvisar till psykoanalysen. Ur Hanna Lahdenperäs studie »Häxkök och himmelrike» (2000).

jag här skulle behöva ge någon framställning». Åsikterna i Argus går ändå isär. Rolf Lagerborg beundrar Freud som filosof under 1920-talets början, men byter mot slutet av decenniet sida, blir behaviorist och polemiserar mot Hans Ruins artikel i Nya Argus om »Själens försvarsproblem» (8 och 9/1926).

Lagerborg gav svar på tal i ett radioföredrag varpå Ruin något ironiskt konstaterade att man »drabbats av en smärtsam förlust» tack vare »en omtalig forskare» som konstaterat att själen inte existerar. (Lahdenperä, s.27)⁵

Några år senare ingår i Nya Argus en skärva av den stora von Pahlen-fejden, i form av skarp polemik mellan rikssvenskarna Sven Stolpe och Harald Källström. Stolpe anknuter till psykoanalysen i en artikel som berömmar och försvarar Agnes von Krusenstjernas romansvit, som var under attack från konservativa och nazistiska krafter. Att Stolpe vänder sig till Nya Argus beror på han inte anser sig ha möjligheter att få artiklar i ämnet publicerade i Sverige.⁶ Om det läger som vill förbjuda bland andra von Krusenstjernas böcker skriver han:

Det är icke första gången som den kristna fronten gör en rent kulturfientlig insats i Sverige. Det kan ifrågasättas, om vi överhuvud äga någon betydande dikt, som icke

5. Ruins artikel »Själens återkomst» ingick i NA 18/1929. Debatten fortsatte ännu i ett års tid med inlägg av Lagerborg och Ruin.

6. Lahdenperä, s.29. Harald Källströms replik och Stolpes svar på denna ingår i NA 12/1935.

ursprungligen i moralens och folkhälsans namn bekämpats av kyrkan och dess män. (»En kulturkamp i Sverige», Nya Argus 9/1935)

Stolpe är själv uttalat kristen, vilket är ovanligt bland Pahlen-försvarna.⁷ Lahdenperä noterar (s.31) att påfallande många av Nya Argus Freud-intresserade skribenter (inklusive Hans Ruin) är kristna.

I fallet psykoanalysen – liksom i fallet modernismen, se ovan – visar sig den tidiga Nya Argus vara snarare liberal än radikal. Debatt tas in, men redaktionen själv förhåller sig rätt svalt till de nya idéerna och riktningarna. Den kulturradikala linjen från sekelskiftet och Euterpe har förlorat sin udd, kanske en effekt av 1918. »Argusredaktionen var frimodig nog att publicera artiklar positiva till Freud och diskutera sexualitet långt tidigare än vad som var möjligt i Sverige, men var inte radikal nog att ta intryck av de skandinaviska kulturradikala i deras vänsterpolitik och höga tankar om Freud», sammanfattar Hanna Lahdenperä (s.36).

Man får lust att kontrastera Nya Argus kanske inte överväldigande, men ändå intresse för Freud under 1900-talets början mot bristen på reception av nyare kontinentala tänkare under seklets senare halva – en frånvaro som Bernt Österman noterar i sin essä här i boken. I synnerhet kontakten med det franska intellektuella livet – en gång Euterpes och Argus själva livlina – tycks mer eller mindre ha upphört ungefär 1960, någonstans mellan Sartre och strukturalismen. Enstaka senare svalor kan bongas: Chris Meyer introducerar Lacan och Irigaray i NA 6–7/1985 (debatten om psykoanalysen går alltså vidare) och Derrida, Foucault, Baudrillard med flera diskuteras i Ralf Andtbackas omfattande kartläggning »Postmodernismens tio minuter», NA 9/1991. Där finns en bra början, men någon uppföljning, tillämpning, kanske mothugg (som i debatterna kring Freud på 20- och 30-talet) syns inte i det sena 1900-talets och tidiga 2000-talets Nya Argus. Många av de diskussioner som ändå förs saknar en större referensram. Det handlar alltså inte om att dekorativt svänga sig med vissa namn utan om att gå i dialog med tankar som formade 1900-talet – »som hade vi ett Paris eller ett New York att erövra på finländsk botten», för att citera Hagar Olssons manifest i *Quosego* 1928.⁸

Ett drag av drömskhet, goddag yxskaft och glad amatörism häftar vid de senare decenniernas finlandssvenska essäistik, inte bara i Nya Argus; så mycket mera mysteriöst med tanke på hur många akademiska studieveckor som »produceras» inom humaniora idag, jämfört med för 100 år sen. När det gäller internationell utblick skiljer sig dagens essäistik ofta åtminstone till ambitionsnivån från Argus tidiga faser.

Undergroundtidningen Argus

1928 publicerade *Stockholms Dagblad* Hagar Olssons stora polemiska inlägg mot den svenska litteraturkritikern Fredrik Böök. Som Michel Ekman nämner (s.57), hade artikeln, som väckte stor uppståndelse, först erbjudits Nya Argus men refuserats.

Intellektuell trafik över Bottenhavet var vanlig och Olsson-debatten kommenterades självklart i Nya Argus när den väl släppts loss i Sverige. Som Stefan Nygård konstaterar (s.40) ansågs NA fylla en lucka i det svenska tidskriftsfältet, rikssvenskar medverkade i Nya Argus och tidskriften citerades under 1910- till 30-talen i den rikssvenska pressen. Åtminstone i fallet med Sven Stolpe och von Pahlen-fejden tycks Nya Argus ha fungerat som en slags alternativ kanal för rikssvenska inlägg som kanske inte kunnat spridas på andra sätt.

En liknande underground-funktion har Nya Argus tidvis haft i relation till den dominerande finlandssvenska dagstidningen. När Hufvudstadsbladet i slutet av 1963 fyller 99 år ägnar Nya Argus huvudredaktör Jan-Magnus Jansson händelsen en kolumn i avdelningen »Från synfältet». Hbl karaktäriseras av Jansson som »Nya Argus' gamla antagonist från 30-talet och också senare [...]. Ännu för något decenium sedan skulle vi ha celebrerat tillfället med en mycket tistelspäckad bukett. Det motsvarar inte riktigt våra känslor nu» (NA 1-2/1964, s.24). Jansson gläds åt att Hbl:s linje på sistone fått en ansiktslyftning och en »övervägande frisinnad redaktion med låg medelålder». Kultursidan beröms: »I några situationer har den varit ett fritt forum av rang, som har uppmärksamrats också på finsk håll där tidningarna har ännu mycket större och heligare tabun». Jansson syftar här säkert på Hbl:s kulturredaktör Nils-Börje Stormboms initiativ till en historikerdebatt om Väinö Linnas Pentinkulma-trilogi, en av de situationer där ringar från

7. Jämför Rita Paqvalén: *Kampen om Eros. Om kön och kärlek i Pahlensviten*, Helsingfors universitet, Nordica 2007 (diss.)

8. »Finländsk robinsonad», *Quosego* [faksimilutgåva] Helsingfors

1971, s.130. (Svenska litteratursällskapet i Finland har för 2011 utannonserat en ny faksimilutgåva av *Ultra* och *Quosego*.)

Hbl spritts till riksplanelen.

Trots den här journalistiska framgången (och trots att Nya Argus berömmar den) är Stormboms ställning på Hbl inte starkare än att hans texter kan refuseras i den egna tidningen. Ett par månader efter Janssons optimistiska text publicerar hans tidskrift Stormboms av Hbl refuserade inlägg »Litteratursällskapets prisutdelning» (NA 4/1964). Stormbom påtalar att sällskapets styrelse på osakliga (politiska?) grunder strukit Johannes Salminens ovannämnda essäbok *Levande och död tradition* från utdelningslistan, trots att sällskapets egen priskommitté enhälligt hade förordat den.⁹

Ett annat exempel är när utrikesredaktören Johan von Bonsdorff 1968 fått sparken från Hbl-husets kvällstidning *Nya Pressen*, uppenbarligen för sina vänsteråsiktars skull. Johannes Salminen kommenterar i NA 7–8/1968:

Alltför många sitter fortfarande hos oss och kräver att frisinnet skall se ut som på Valros' tid¹⁰ och all internationalism likna Euterpes. När något nytt och ovanligt dyker upp griper man gärna till disciplinära genvägar i stället för att frankt inleda en dialog.

Hbl:s öppenhet för läsarbrev och -debatt har säkert ökat sedan 1960-talet, men på ett ironiskt sätt verkar historien ibland ändå upprepa sig. I Nya Argus 2/2009 beskriver Tuva Korsström några gränser för opinionsbildning i »känsliga» frågor – Konstsamfundet, kultursidans inriktning – som hon själv stångats emot som Hbl-kulturchef, alltså sentida kollega till Stormbom.¹¹

En sökning i arkivet över seklet visar att Sfp, Hbl och SLS hört till favortimåltavlorna när Argus kritiskt granskat finlandssvenska institutioner. De gamla årgångarna ger därigenom vinkar om en alternativ eller undångömd historia, blir en dokumentation av konflikter som de större aktörerna när det begav sig ville sopa undan spåren av. Säkert har Argus och Nya Argus också haft nytta av att ha medarbetare och redaktionsmedlemmar både inom och utanför murarna. Tidskriften har därigenom kunnat stå på två ben och den har ibland varit väl informerad.

Man kan förstås fråga sig om de här nålsticken i en liten

9. Sex år senare, i NA 4/1970, är det Johannes Salminens tur att kritisera ett motsvarande åsidosättande av prisnämnden från styrelsens sida.

10. Fredrik Valros var 1930–44 chefredaktör för Nya Pressens föregångare *Svenska Pressen*, följde där en »hornborgsk» linje.

11. Även på nätet: <http://www.kolumbus.fi/nya.argus/2009/02/testamente.html>

publikation alls haft någon effekt. Åtminstone fogas de så att säga till protokollet som avvikande åsikt. Argus har tidvis varit med och räddat den finlandssvenska tryckfrihetens ansikte, utan att ändå sticka en större publik i ögonen.

Vad i en tidskrift som blir läst och kanske sätter spår i en främmande hjärna, kanske långt efter att det tryckts, förblir för det mesta ett mysterium. Debatter och »avslöjanden» är i alla fall symptom, de gör en konfliktlinje synlig som annars hade bäddats in i skenbar konsensus. Här dokumenteras vissa tabun som framtida forskare kan ha nytta av att känna till: spelets dolda gränsdragningar.

Vad täcker vi inte i boken?

Debatternas historia i Nya Argus hade kunnat vara en mysig infallsvinkel för den här boken – delar täcker våra bidrag väl, annat blir utanför. Av personella och praktiska skäl har vi inte heller analyserat Nya Argus förhållande till till exempel historia, ekonomi, musik, konst, måleri, skulptur eller kategorin »särskilda artiklar» – länge välrepresenterade i tidskriftens årliga register. Också analysen av det överrika materialet om litteratur och teater har vi fått begränsa, närmast till tidskriftens första halvsekel.

Beträffande litteraturen kan man i alla fall anteckna att den smått legendariska modernistdebatten 1965 – där Rabbe Enckell-kretsens idealistiska kultursyn utmanades av mera samhällsorienterade debattörer, inklusive av dem som blev FBT – bara snuddade vid Nya Argus. De tyngst vägande inläggen gjordes i *Vasabladet* och i någon mån Hbl.¹²

Vad Argus missar av direkt estetisk-politisk debatt tar man kanske igen i avdelningen »Recenserade böcker», under 1970-talet rik på diskuterande kommentarer till diskuterande litteratur. Vare sig Thomas Warburton skriver om *Människan som skalv* (boken som Christer Kihlman »kräkt upp»; 17/1971) eller Sven Willner om André Glucksmanns *Kokerskan och kannibalen* (»har på intet sätt bidragit till att göra verkligheten tydligare för mig»; 5–6/1979) framstår Nya Argus ofta som en tidskrift någorlunda på hugget, någorlunda engagerad.

Från och med 1994 har Barbro Holmberg varje sommar redigerat ett Nya Argus-nummer med essäer om litterära klassiker, eller snarare: om bra böcker utan recensionsdag. Serien började som avtryck av radioprogram men har i Argus överlevt sin nerläggning. En annan litterär institution,

12. Se min studie *Drag på parnassen*, särskilt del II, *Modernistdebatten*. Helsingfors universitet, Nordica 2008 (diss.)

introducerad 2001, är årsöversikterna av finlandssvensk poesi och prosa, de senare i form av dialoger. Klassiker och finlandssvenskt har alltså blivit systematiska tyngdpunkter under senare decennier – essäer, barnböcker, finsk, rikssvensk, internationell litteratur har NA ännu inte lyckats tackla lika organiserat. En del blir omskrivet, en del lämnas på slarv.

Form, papperskvalitet, layout, omfång, frekvens, anomalier, digitala media, framtiden

En enda sak har varit påfallande konstant under Argus/Nya Argus 100+ år: den yttre skepnaden. Pappersformatet har alltid hållit sig i närheten av det nuvarande, A4 (även om det i början var hela 13 mm högre), och tidskriften har som sagt genomgått en enda riktig layoutreform. Thomas Warburton nämner den i sin essä här i boken – det var 1948 som antikva efterträdde *art nouveau* i tidningshuvudet och som ombrytningen blev mera artikelcentrerad. Inte minst dök den berömda ensamma bilden på framsidan upp.

I hittills 63 årgångar har detta Argus-koncept v.2 varierats, med bättre och sämre justeringar. En upprustning i typografiavseende skedde 2010, men fortfarande har vi långt kvar till nivån 1907–15 både när det gäller papperskvalitet och trycksvårta – bägge otroligt fina då. (Också årgångarna 1950–1984 måste i det här avseendet få godkänt.¹³)

Nya Argus utkom 1908–1920 med 26 och 1924–1969 med 21 nummer per år. Efter det skars utgivningsfrekvensen successivt ner till dagens nominella 10–12, samtidigt som man för att spara på portot alltmera börjat fuska med dubbelnummer.

I en återblick i NA 3/2000 avslöjar Klaus Törnudd ett oroande mysterium i Nya Argus historia: årgång 1989 börjar med nummer 3. Något nummer 1 eller 2 (eller 1–2) existerar alltså inte. Orsaken till anomalin uppgavs vara grav försening plus postens bestämmelser – äntligen lyckas alltså myndigheterna, efter 80 års kamp, tillfälligt stoppa utgivningen av Argus. Törnudd kallar 1989 för en »verklig bottennotering» – bara 6 fysiska nummer, sammanlagt 200 sidor – och ser överhuvudtaget 1980-talet som inledningen till en förfallsperiod.

Lever Nya Argus sedan tre decennier på det sluttande

13. Pappers- och tryckkvalitetens växlingar kan synkroniseras med Tom Sandlunds iakttagelse (se not 1) om de två starka Argus-»kretsar» som bildades just under början av dessa två perioder. Att pappret bestod mest av trä under och efter krigsperioderna är begripligt, men 1980-talets plastiga papper och typografiska nedgång tycks följa andra parametrar än de rent materiella.

planet? Rent kvantitativt var en handfull av de »reaktionära» årgångarna kring 1920 lika tunna, men personligen hittar jag mycket intressant stoff i 1980-talsinnehållet och också senare. Vilket trots allt är det som räknas; om juttun är bra kan till och med tråkigt papper förlåtas.

Vad den digitala revolutionen kommer att innebära för pappersmediet Nya Argus under dess följande sekel går inte att veta. En viss parallell existens på nätet, www.kolumbus.fi/nya.argus, är redan ett faktum – rätt naturligt, eftersom en tidskrift till sitt väsen alltid har varit ett »socialt medium», en slags kollektiv blogg. I takt med att en ny tillgänglighet öppnar väldiga arkiv börjar surfande cybernauter återupptäcka redigeringsens dygder – också det ett område där en långkörare som Nya Argus känner sig hemma: vi är veteraner på *less is more*. Även om mediet är budskapet, eller åtminstone färgar budskapet, så är trots allt och i någon mån också budskapet budskapet. En tafflig artikel är dålig också på läsplatta och vice versa. Stöter man på en bra tanke vill man ofta ändå ha en *hard copy*, en hållbar utskrift – till exempel som tidskrift på papper.

De fem faserna, en gång till

För att till slut en smula expandera den inledande skissen över Argus/Nya Argus fem faser hittills:

1) Argus *professionella* period präglas av en ovanlig syntes av lärda herrar och journalistisk försigkommenhet. Speciellt Guss Mattsson, kemist, publicist, omtyckt kåsör, sätter sin prägel genom sin förmåga till synergisk *multi-tasking*. En av Mattssons Argus-signaturer, »Panoptes» (»den allseende»), anspelar förstås på jätten med ögonen, men kan tillämpas också på hans egen renässansaktiga mångsidighet. Det moderna genombrottets antiklerikalism och vetenskapsoptimism serveras i en unik och alltid överraskande stilistik – gatpojkslang, kemiska formler, byråkratispråk. Det publicistiska smörgåsbordet får sin slutfinish av en ovanlig begåvning för humor – som en mix av av Tope-lius, Stephen Hawking och Tage Danielsson. Argus startar i december 1907, Mattsson dör 1914, och »panoptisk» har sedan dess fått en mera sinister klang av »övervakning och straff» genom Michel Foucaults återupplivande av Jeremy Benthams fängelsevision från 1785.¹⁴ Trots det (eller just därför?) har Nya Argus sedan 2010 återigen en avdelning

14. Michel Foucault: *Surveiller et punir: Naissance de la prison* (1975; sv. *Övervakning och straff: Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv, 1987).

för »Panoptik».

Under Mattssons korta men klassiska epok har Argus glimten i många av sina ögon. Här sätts en stilistisk ribba upp som i fortsättningen i allmänhet underskridits.

2) Epok nummer två präglas av inbördeskriget, som i Nya Argus pareras med en kraftig högergir. Enligt Sven Willner varade tidskriftens »verkligt reaktionära period» de första fem åren efter 1918.¹⁵ Ur spalterna försvinner eventuella socialistiska och kulturradikala sympatier tillsammans med recensionerna av aktuell fransk litteratur (ett av Nya Argus bildningsarv från föregångaren *Euterpe*). Nu är det Tysklands sak och *Die deutsche Kultur* och som gäller. För en tid.

3) Epok tre präglas av Eirik Hornborg (redaktör 1932–48) och hans klarspråk mot trettioalets högerpopulism och fascism, inklusive den tyska – viktig också för att det är en linjedragning som saknas i kollegan *Hufvudstadsbladet*. Under själva krigets och censurans tid måste Argusögonen blunda för sanningen. Men också då gör Hornborg vad han kan.

4) Under epok fyra, efterkrigstiden, avgörs Finlands utrikespolitik, Svenska folkpartiets linje och synen på Dostojevskij i den statsbärande tidskriften Nya Argus – för att nu skruva till det litet. Nya Argus får nytt ansikte och skribent-

15. Sven Willner: »Nya Argus tjugotal», *Nya Argus* 5/1983, s.65.

namnen är de tyngsta möjliga: von Wright, Jansson, Olsoni, Warburton, Allardt, Hustich, många fler. Män som är nåt skriver i Argus.

5) Slutligen den innevarande epoken som präglas av sextiotalsradikalismen, nya media, IT, ett nytt kulturbegrepp, högkulturens identitetskris och universitetens demokratisering, feminisering och byråkratisering. Nya Argus årgångar blir tunnare och allt flera kvinnor medverkar – under tidskriftens senaste decennier har kvinnornas antal vuxit till och med i redaktionen och närmar sig nu proportionerna i jordens totala befolkning. Det akademiska livets taylorisering borde innebära att ingen längre hinner skriva för eller arbeta för en allmänkulturell tidskrift för en bildad allmänhet vars existens (allmänhetens) är rätt oklar, men av någon anledning fortsätter Nya Argus att få in bra manuskript och medverka till att de blir lästa.

Anslagstavla eller språkrör? frågar sig Michel Ekman i sin studie här i boken, som gör halt vid 1950-talets slut – men kanske även en rhizomiskt diffus målgrupp kan behöva sin anslagstavla? Jämfört med den ståtliga starten är Nya Argus sedan länge mest ett hobbyorgan, sällan ett språkrör, tidvis ett ljudisolerat rum, ibland i alla fall en guide till världen som för debatten vidare och pekar på okända vägar. Efter sitt första sekel träder tidskriften in i den digitala ålderns totala frihet, totala rastlöshet, totala rotlöshet. Ändå ser vi ut ungefär som förut och förstår inte ens bättre än att vara lite stolta över det. *Fail again. Fail better.* ¶